כיתה י' | תנ"ך | שיעור 6 מתוך 6 | 45 דק' | שמות כד, א-יח

ממלכתי: מעמד הר סיני ופרשת משפטים (שמות יט-כד) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, עיון בחוק המקראי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

כריתת הברית: "נעשה ונשמע"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את שלבי כריתת הברית: סיפור הדברים לעם, הכתיבה, המזבח והמצבות, הקרבנות, קריאת ספר הברית והזאת הדם (כד, א-ח)
- התלמידים ינתחו את "נעשה ונשמע" (ז) בעזרת ספורנו והתלמוד, ואת מחלוקת רש"י ורמב"ן על זמן הפרשה ("אין מוקדם ומאוחר" מול סדר הכתוב)
- התלמידים ידונו במשמעות של התחייבות לפני הבנה מלאה, ובחוויית הזקנים ומשה בהר (ט-יח)

❓ השאלה הגדולה של השיעור

האם אפשר להתחייב לפני שמבינים הכול?

העם אומר פעמיים "נעשה" (ג, ז), ובפעם השנייה מוסיף: "כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". הסדר, עשייה לפני שמיעה, הפך לסמל של אמונה ומחויבות. אבל ספורנו מזכיר שמשה קרא קודם את ספר הברית "באזני העם", כדי שיידעו מה הם מקבלים. השאלה היא איך שני הדברים מתיישבים.

🧪 פתיחה

שואלים: "על מה חתמתם פעם בלי לקרוא את כל האותיות הקטנות?" (תנאי שימוש באפליקציה, טופס בבית הספר). אחרי צחוק קצר: "ומתי זה בסדר להתחייב לפני שמבינים הכול? למשל בחברות, במשפחה או בהתנדבות?" מכאן לברית בפרק כד.

📖 הסבר למורה

טקס הברית (א-ח): משה מספר לעם את דברי ה' ואת המשפטים, והעם עונה "קוֹל אֶחָד": "נעשה". משה כותב את הדברים, בונה מזבח "וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה, לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל", נערי בני ישראל מקריבים, וחצי מהדם נזרק על המזבח. אחר כך משה קורא את "סֵפֶר הַבְּרִית" באוזני העם, והעם עונה "נעשה ונשמע". חצי הדם השני נזרק על העם: "הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם". הדם מחבר בין שני הצדדים: המזבח (ה') והעם.

הזקנים בהר (ט-יא): משה, אהרן, נדב, אביהוא ושבעים הזקנים עולים "וַיִּרְאוּ, אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". התיאור זהיר: הם רואים רק מה שתחת רגליו, "כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר, וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם, לָטֹהַר". ומיד: "וַיֶּחֱזוּ, אֶת־

הָאֱלֹהִים, וַיֹּאכְלוּ, וַיִּשְׁתּוּ". הפרשנים חלוקים אם האכילה הייתה שמחה ראויה (אבן עזרא: ירדו שמחים ואכלו שלמים) או זלזול (רש"י בשם המדרש).

משה עולה לבד (יב-יח): ה' קורא למשה לקבל את "לֻחֹת הָאֶבֶן, וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה". משה מפקיד את העם בידי "אַהֲרֹן וְחוּר", הענן מכסה את ההר שישה ימים, וביום השביעי משה נקרא. לעיני העם כבוד ה' נראה "כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר", ומשה נכנס בתוך הענן ל"אַרְבָּעִים יוֹם, וְאַרְבָּעִים לָיְלָה". הסיום הזה פותח את ציווי המשכן (כה-לא) ומכין את חטא העגל (לב).

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק כד, פסוקים א-יח

(א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־ה', אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא, וְשִׁבְעִים, מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל; וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, מֵרָחֹק.

(ב) וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־ה', וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ; וְהָעָם, לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ.

(ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה, וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי ה', וְאֵת, כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים; וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד, וַיֹּאמְרוּ, כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה', נַעֲשֶׂה.

(ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה, אֵת כָּל־דִּבְרֵי ה', וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר, וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר; וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה, לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל.

(ה) וַיִּשְׁלַח, אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּעֲלוּ, עֹלֹת; וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים, לַה'--פָּרִים.

(ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם, וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת; וַחֲצִי הַדָּם, זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ.

(ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית, וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם; וַיֹּאמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע.

(ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם, וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם; וַיֹּאמֶר, הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם, עַל כָּל־הַדְּבָרִים, הָאֵלֶּה.

(ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה, וְאַהֲרֹן--נָדָב, וַאֲבִיהוּא, וְשִׁבְעִים, מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל.

(י) וַיִּרְאוּ, אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל; וְתַחַת רַגְלָיו, כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר, וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם, לָטֹהַר.

(יא) וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא שָׁלַח יָדוֹ; וַיֶּחֱזוּ, אֶת־הָאֱלֹהִים, וַיֹּאכְלוּ, וַיִּשְׁתּוּ.

(יב) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה, עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה--וֶהְיֵה־שָׁם; וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן, וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי, לְהוֹרֹתָם.

(יג) וַיָּקָם מֹשֶׁה, וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ; וַיַּעַל מֹשֶׁה, אֶל־הַר הָאֱלֹהִים.

(יד) וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה, עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם; וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם, מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם.

(טו) וַיַּעַל מֹשֶׁה, אֶל־הָהָר; וַיְכַס הֶעָנָן, אֶת־הָהָר.

(טז) וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־ה' עַל־הַר סִינַי, וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים; וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִתּוֹךְ הֶעָנָן.

(יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה', כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר, לְעֵינֵי, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

(יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן, וַיַּעַל אֶל־הָהָר; וַיְהִי מֹשֶׁה, בָּהָר, אַרְבָּעִים יוֹם, וְאַרְבָּעִים לָיְלָה.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־ה" (שמות כד, א)

💭 **מפרשים:** "פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת" (רש"י כד, א), בד׳ בסיוון. הרמב"ן חולק ומשבח את אבן עזרא, שהבין שהפרשה כסדרה: "וְהִנֵּה הַפָּרָשִׁיּוֹת כֻּלָּן בָּאוֹת כַּהֹגֶן" (רמב"ן כד, א), כלומר כריתת הברית באה אחרי מתן תורה והמשפטים.

📜 **כתוב:** "וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם; וַיֹּאמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד, ז)

💭 **מפרשים:** משה קרא באוזניהם "שֶׁיְּדְעוּ מָה הֵם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם" (ספורנו כד, ז), שלא יהיו כמוטעים. ועל "נעשה ונשמע" הוא מפרש: "נַעֲשֶׂה לְתַכְלִית שֶׁנִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ", כמו עבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס.

📜 **כתוב:** "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד, ז)

💭 **מפרשים:** בתלמוד: כשהקדימו ישראל "נעשה" ל"נשמע" יצאה בת קול ואמרה: "מִי גִּלָּה לִבָּנַי רָז זֶה שֶׁמַּלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ" (בבלי שבת פח ע"א), שנאמר "עושי דברו לשמוע בקול דברו". הקדמת העשייה מוצגת כמעלה מיוחדת.

📜 **כתוב:** "וַיֶּחֱזוּ, אֶת־הָאֱלֹהִים, וַיֹּאכְלוּ, וַיִּשְׁתּוּ" (שמות כד, יא)

💭 **מפרשים:** רש"י בשם המדרש: "הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גַּס מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה". אבן עזרא מפרש לטובה: "שירדו שמחים מההר" ואכלו זבחי שלמים. אותה אכילה, ושתי קריאות הפוכות.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: "על מה חתמתם בלי לקרוא?" (4 דקות)
2. קריאה בקול: כד, א-ח, ושרטוט שלבי טקס הברית על הלוח (9 דקות)
3. עיון בזוגות: "נעשה ונשמע" עם ספורנו והתלמוד (10 דקות)
4. כתוב / מפרשים: מתי נאמרה הפרשה? רש"י מול רמב"ן (8 דקות)
5. קריאה: כד, ט-יח, הזקנים ומשה בענן; רש"י ואבן עזרא על "ויאכלו וישתו" (9 דקות)
6. דיון מסכם על היחידה (יט-כד) וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה עשה משה לפני שקרא את ספר הברית (כד, ג-ו)? מנו שלוש פעולות.
2. מה ראו הזקנים, ומה עשו אחר כך (כד, י-יא)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי ספורנו, למה קרא משה את ספר הברית באוזני העם? איך זה מתיישב עם "נעשה" לפני "נשמע"?
2. מה ההבדל בין רש"י לרמב"ן בשאלה מתי נאמרה הפרשה? מה משתנה בהבנת הסיפור לפי כל אחד מהם?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם יש ערך בהתחייבות לפני הבנה מלאה? מתי היא ראויה ומתי מסוכנת?
2. "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו": שמחה או זלזול? איזו קריאה משכנעת אתכם יותר, ולמה?

🏁 סיכום השיעור

פרק כד חותם את מעמד הר סיני ואת "ספר הברית". הברית נכרתת בטקס: כתיבה, מזבח ושתים עשרה מצבות, קרבנות, קריאה בספר והזאת הדם על שני הצדדים. העם מתחייב: "נעשה ונשמע". הזקנים זוכים לחזיון, ומשה נכנס בענן לארבעים יום כדי לקבל את הלוחות. מכאן הספר עובר לשאלה איך השכינה תשכון בתוך העם: המשכן.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "המשפט מיחידת הר סיני ומשפטים (שמות יט-כד) שהייתי לוקח איתי הוא _____, כי _____."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית-אנתרופולוגית: מרכיבי טקס הברית (כתיבה, מצבות, קרבן, דם) והשוואה לטקסי ברית ואמנות בעולם העתיק.
- "נעשה ונשמע" כשאלה ערכית פתוחה: מחויבות, אמון וחשיבה ביקורתית.
- עיון בתיאור החזיון (כד, י) כדוגמה לשפה זהירה שמתארת את מה שאי אפשר לתאר.
- סיכום היחידה: מבנה "ספר הברית" (כ, יט-כג, לג) ומקומו בין מעמד הר סיני לבין סיפור המשכן.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- מחלוקת רש"י ורמב"ן (כד, א) אם הפרשיות כסדרן: לפי רש"י הפרשה נאמרה לפני מתן תורה, והרמב"ן קורא אותה כסדרה (בעקבות אבן עזרא).
- "נעשה ונשמע": ספורנו ("שֶׁיֵּדְעוּ מָה הֵם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם") והתלמוד (שבת פח ע"א, "רָז זֶה שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ").
- רש"י כד, י-יא: "וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה" ו"בְּלֵב גַּס", מול אבן עזרא; יראה ושמחה בקבלת התורה.

- רש"י כד, יב: "כָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְווֹת בְּכְלַל עֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן", הקשר בין הדיברות לכלל המצוות.

💡 הערות למורה

זה השיעור האחרון ביחידה: מומלץ להקדיש את חמש הדקות האחרונות לסיכום (מה למדנו מיט עד כד). נושא הדם בטקס עשוי להפתיע תלמידים; כדאי להסביר שזו שפה סמלית של ברית בעולם העתיק, וההתמקדות היא במשמעות: שני צדדים מחויבים זה לזה. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

שלבי טקס הברית, "נעשה ונשמע" עם ספורנו והתלמוד, רש"י מול רמב"ן על זמן הפרשה, הזקנים בהר, משה בענן, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות כד (מכון ממרא)
- רש"י על שמות כד, א (ספריא)
- רש"י על שמות כד, י (ספריא)
- רש"י על שמות כד, יא (ספריא)
- רש"י על שמות כד, יב (ספריא)
- רמב"ן על שמות כד, א (ספריא)
- אבן עזרא על שמות כד, יא (ספריא)
- ספורנו על שמות כד, ז (ספריא)
- בבלי שבת פח ע"א (ספריא)

מחוון: כריתת הברית: "נעשה ונשמע"

1. ג: משה מספר, העם עונה "קוֹל אֶחָד" ("נעשה"), הסכמה כללית. ד: "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה, אֵת כָּל־דִּבְרֵי ה'", מזבח ושתים עשרה מצבות, תיעוד וייצוג כל השבטים. ה-ו: עולות ושלמים, חצי הדם על המזבח, הצד של ה'. ז: קריאה ו"נעשה ונשמע", התחייבות מודעת לכתוב. ח: "וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם", הצד של העם; "דַּם־הַבְּרִית" מחבר את שני הצדדים.

2. בפסוק ג העם עונה על דברים שמשה סיפר בעל פה, ואומר רק "נעשה". בפסוק ז, אחרי קריאה בספר כתוב ואחרי הקרבנות, העם מוסיף "ונשמע": התחייבות לעשייה ולהקשבה ולהבנה מתמשכת.

3. כדי "שֶׁיֵּדְעוּ מָה הֵם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם", שלא יהיו כמוטעים: ההתחייבות צריכה להיות מודעת. "נעשה ונשמע": "נַעֲשֶׂה לְתַכְלִית שֶׁנִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ", נעשה את המצוות כדי לציית לה', כעבדים שמשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס.

4. רש"י: "פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת", בד' בסיוון; הפרשיות אינן כסדרן. רמב"ן (בעקבות אבן עזרא): הפרשה כסדרה, אחרי מתן תורה והמשפטים, ו"וַיִּסַּפֵּר" מלמד שמשה סיפר להם דברים חדשים, המשפטים שבפרקים כא-כג. הערכה אישית מנומקת.

5. ראו את "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" ומתחת לרגליו "כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר". רש"י בשם המדרש: הסתכלו "בְּלֵב גַּס מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה", זלזול. אבן עזרא: "שירדו שמחים מההר" ואכלו שלמים, שמחה ראויה.

6. משה עולה עם יהושע, מפקיד את העם, עולה אל ההר, ממתין שישה ימים בענן, נקרא ביום השביעי ונכנס "בְּתוֹךְ הֶעָנָן" לארבעים יום. אהרן וחור אחראים על העם: "מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם", כלומר הם השופטים בהיעדרו.

7. א. קשרים: תשובת העם, "כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (יט, ח) ו"נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (כד, ז); הגבול, "וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם" (יט, יב) ו"וְהָעָם, לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ" (כד, ב); הענן והאש, "וְהַר סִינַי, עָשַׁן כֻּלּוֹ" (יט, יח) ו"כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר" (כד, יז); הזקנים מופיעים בשני הפרקים. ב. ספורנו: הקריאה נועדה "שֶׁיֵּדְעוּ מָה הֵם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם", ו"נעשה" נועד "לְתַכְלִית שֶׁנִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ". התלמוד: הקדמת "נעשה" היא "רָז זֶה שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ", מעלה של אמון. עמדה: כל עמדה מנומקת מתקבלת; לבדוק שהתלמיד שוקל גם את הצורך בהבנה (ספורנו) וגם את ערך האמון (התלמוד). ניקוד מוצע: סעיף א 8 (2 קשרים × 4); סעיף ב 12 (ספורנו 4, תלמוד 4, עמדה מנומקת 4).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ותלמוד בבלי מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: מעמד הר סיני ופרשת משפטים (שמות יט-כד) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, עיון בחוק המקראי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.